

Міністерство
культури
України

Національний педагогічний
університет
імені М.П. Драгоманова

ДЕРЖАВНО-КОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

КИЇВ-2012

Редакційна рада

Богущий Ю.П., кандидат філософських наук, професор
Бондаренко В.Д., доктор філософських наук, професор (голова)
Кремень В.Г., доктор філософських наук, професор
Любчик В.П., кандидат філософських наук
Толстоухов А.В., доктор філософських наук, професор

Редакційна колегія

Акуленко В.І., доктор юридичних наук, професор
Андрусишин Б.І., доктор історичних наук, професор
Андрущенко В.П., доктор філософських наук, професор (голова)
Бабкін В.Д., доктор юридичних наук, професор
Бабкіна О.В., доктор політичних наук, професор
Бебик В. М., доктор політичних наук, професор
Брильов Д.В., кандидат філософських наук
Богачевська І.В., доктор філософських наук, професор
Вакуленко К.О., доктор політичних наук, професор
Варзар І. М., доктор політичних наук, професор
Даниленко В.М., доктор історичних наук, професор
Дмитренко М. А., доктор політичних наук, професор
Дробот І.І., доктор історичних наук, професор
Євтух В.Б., доктор історичних наук, професор
Єленський В.Є., доктор філософських наук, професор
Закович М.М., доктор філософських наук, професор
Мацюк А.Р., доктор юридичних наук, професор
Меднікова Г.С., доктор філософських наук, професор
Мищак І.М., доктор історичних наук, старший науковий співробітник
Пархоменко Н.М., доктор юридичних наук, професор
Пилипчук В.Г., доктор юридичних наук, професор
Розумний М.М., доктор політичних наук, професор
Стеценко С.Г., доктор юридичних наук, професор
Стоян Т.А., доктор історичних наук, професор
Хромець В.Л., кандидат філософських наук (відповідальний секретар)
Черенков М.М., доктор філософських наук, професор
Чорноморець Ю.П., доктор філософських наук, професор

Рекомендовано до друку Вченою радою НПУ ім. М.П. Драгоманова
Протокол № 6 від 26 грудня 2012 року

Збірник є науковим фаховим виданням для опублікування основних наукових результатів
дисертацій та наукових праць здобувачами наукових ступенів і вчених звань з історії,
філософії, політичних та юридичних наук

Видано за участі
ДУ «Державна агенція промоції культури України»

**Державно-конфесійні відносини в Україні: сучасний стан та тенденції
розвитку / За ред. В.Д. Бондаренка та І.М. Мищака. – К.: Видавництво НПУ
ім. М.П. Драгоманова, 2012. – 518 с.**

Віталій Хромець

ТЕОЛОГІЧНЕ ЗНАННЯ ТА ТЕОЛОГІЧНА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

У статті розкриваються можливі варіанти присутності теологічного знання в системі світської освіти в Україні. Висвітлюються нормативно-правове забезпечення введення підготовки теолога у ВНЗ України. Аналізуються відмінності підготовки теологів на існуючих теологічних відділеннях ВНЗ України. Змальовуються можливі напрямки розвитку системи теологічної освіти і науки в нашій країні.

Хромець В. Л. Теологическое знание и теологическое образование в контексте образовательной политики Украины.

В статье раскрываются возможные варианты присутствия теологического знания в системе светского образования в Украине. Рассматриваются нормативно-правовое обеспечение введения подготовки теолога в ВУЗах Украины. Анализируются различия подготовки теологов на существующих теологических отделениях ВУЗов Украины. Набрасываются возможные направления развития системы теологического образования и науки в нашей стране.

Khromets V.L. Theological Knowledge and Theological Education in the Educational Policy of Ukraine.

The paper explores possible approaches to ensure presence of the theological education in the secular educational system in Ukraine. Discussed is the legal framework for introduction of theological training in the Ukrainian higher education institutions. The paper also analyzed the differences in the theological training provided by the existing theological departments in Ukrainian higher education institutions and outlines the possible approaches to the development of the system of theological education in Ukraine.

Питання про статус богослов'я (теології, у даному випадку ми використовуємо ці поняття як синоніми) в нашій країні з набуттям незалежності постійно обговорювалося. Навколо того, що і чим є богослов'я, висловлювалося багато різних думок. У даній статті хотілося б окреслити основні питання, які виникали навколо богослов'я в освітньому процесі України.

Перше – це те, що богослов'я повинно бути конфесійно зорієнтованим. Тобто, є богослов'я православне, є католицьке, є протестантське. І тут перше спотикання: протестантського богослов'я немає, тому що протестантизм – це напрямок, в рамках якого діє незліченна кількість конфесій: лютеранство, кальвінізм, англіканство, баптизм, адвентизм і т.д. і т.п. Якщо вводити богослов'я у навчальний процес, то яке саме богослов'я пропонувати студентам?

Тут відповідей також є і було кілька. Наприклад, православне, оскільки переважна більшість населення України є православним. Але виникає питання: що робити зі студентами, які не належать до цієї конфесії? Ситуація з Галичиною: переважна більшість студентів буде греко-католиками, і якщо зробити виняток для них, читаючи католицьке, чи то пак греко-католицьке богослов'я (а є справді відмінності), то будуть дискриміновані і православні й усі інші.

Лунали пропозиції, що потрібно запропонувати студентам християнську теологію, і тут виникає наступна проблема: чи ми повинні вивчати те, що є спільним для усіх християнських конфесій. Такий варіант більше задовольняє протестантські конфесії, бо, фактично, у такому варіанті знівелюється передання як католицької, так і православної церкви, але ж саме передання творить специфіку богослов'я цих церков.

Лунала пропозиція, щоб давати окремо богослов'я усіх християнських конфесій. А чи усіх? Який це повинен бути курс, на скільки академічних годин розрахований, щоб можна було розповісти про богослов'я усіх християнських конфесій. Навіть при досягненні консенсусу чи компромісу про зміст курсу теології виникає питання, а з яких позицій цей курс повинен читати викладач? Якщо з позицій однієї з конфесій, то не можна буде уникнути заангажованості, і курс перетвориться на апологетичне богослов'я саме конфесійного напрямку. Можна читати нейтрально, тобто реалізуючи принцип світоглядної нейтраль-

ності, але чим тоді такий курс буде відрізнятися від курсу релігієзнавства, який саме у викладі релігії і фундується на цьому принципі. Можливо, тоді краще збільшити кількість годин на читання релігієзнавства і вивести окремий модуль, у якому буде розкриватися християнство та вивчатися віроповчальна специфіка кожної з християнських конфесій?

Але якщо врешті-решт курс теології вводиться в навчальний процес, і студент отримує інформацію про теологію або однієї з конфесій, або про всі конфесії, але лише християнські, виникає питання, а що робити тим студентам, які не є християнами: юдеям, мусульманам, або взагалі агностикам чи атеїстам? Якщо ми домовимось, що під теологією ми розуміємо розкриття віровчення будь-якої релігії та будуємо курс за такою логікою, тоді фактично ми отримуємо релігієзнавство в повній мірі. Введення богослов'я як обов'язкової дисципліни у ВНЗ України має, як ми вже побачили, багато суперечностей.

Друге, що обговорюється, – це можливості підготовки богословів у світських навчальних закладах. Для цього створені необхідні умови. У постанові Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 787 «Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра» [4] у галузі знання «Гуманітарні науки» включено спеціальність богослов'я (теологія). Підготовка здійснюється з присудженням освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліст (код спеціальності – 7.02030103) та магістр (код спеціальності – 8.02030103). Відповідно до постанови КМУ від 24 травня 1997 р. № 507 «Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями» [1] на рівні підготовки бакалавра в рамках напряму підготовки «Філософія» поряд зі спеціальностями філософія та релігієзнавство фігурує і богослов'я (код спеціальності – 6.030100). Але, відповідно до постанови КМУ від 13 грудня 2006 р. № 1719 «Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра» [2], спеціальність богослов'я, разом із релігієзнавством, було виведено з переліку, за яким здійснюється підготовка бакалаврів, але залишається на рівні підготовки спеціаліста та магістра.

До недавнього часу, для того щоб поступити на спеціаліста чи магістра теології, потрібно було мати диплом бакалавра філософії. Тільки він вважався базовим для вступу на цю спеціальність. Маючи інший диплом бакалавра, зробити цього було неможливо.

Нещодавно відбулися зміни в офіційному статусі богословської освіти, що надає їй додатковий імпульс: богослов'я (теологія) отримало статус окремої спеціальності у галузі знань «Гуманітарні науки», за яким в Україні здійснюється підготовка бакалаврів, спеціалістів та магістрів у вищих навчальних закладах.

Про це зазначається у постанові Кабінету Міністрів України № 267 від 17 березня 2011 року. Цією постановою Уряд також запровадив розмежування богословів за конфесійною ознакою. Відповідні зміни внесено до постанови Кабінету Міністрів України № 1719 від 13.12.2006 року, якою затверджено перелік напрямів з підготовки бакалаврів, та до постанови № 787 від 27.08.2010 року, відповідно до якої готуються спеціалісти та магістри.

Уряд розширив і можливості спеціальності «богослов'я (теологія)»: тепер здобуття диплому бакалавра за спеціальністю богослов'я (теологія) дозволяє в подальшому отримати фах за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра з присвоєнням кваліфікації вчителя, за умови виконання психолого-педагогічної, методичної та практичної програми підготовки відповідно до галузевого стандарту педагогічної освіти.

Для того, щоб мати право надавати диплом богослова, ВНЗ повинен ліцензувати, а потім акредитувати дану спеціальність у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку.

Спеціальність теологія проліцензована в 4-х ВНЗ України: Національному університеті «Острозька академія» (НУОА), Приватному вищому навчальному закладі «Карпатський університет імені Августина Волошина» (КаУ), Українському католицькому університеті (УКУ) та Європейському університеті (ЄУ). В останньому богослов'я було проліцензовано, але виникли розбіжності між деканом теологічного факультету та керівництвом університету, і набір на 2010-2011 н.р. за спеціальністю богослов'я не було оголошено.

У Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича здійснюється підготовка богословів на двох освітньо-кваліфікаційних рівнях: бакалавра та магістра, але спеціальності не ліцензовані, випускникам видається церковний диплом, який визнається Українською православною церквою Київського патріархату (УПЦ КП). Студент чоловічої статі може бути висвячений на священика УПЦ КП. Більшість студентів здобуває паралельно світську спеціальність, навчаючись на заочній формі. Здебільшого вони навчаються на спеціальності «Релігієзнавство». Відділення богослов'я ЧНУ чітко орієнтоване на задоволення потреб УПЦ КП, і те, що спеціальність не ліцензується, є принциповою позицією, бо, за словами завідувача богословським відділенням протоієрея, кандидата богословських наук Миколи Щербаня, втілення МОНівських стандартів може призвести до втрати змісту богословської освіти.

В Інституті релігійних наук св. Томи Аквінського (IPN) в Києві, який є філіалом Папського університету св. Томи Аквінського «*Angelicum*» (Рим), теологічну освіту надають світським особам. За італійською традицією, саме світським особам дають магістра релігійних наук, магістра ж теології може отримати лише духовна особа. Але слід відзначити, що спеціальність не є ліцензованою.

Нещодавно ректор Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова Віктор Петрович Андрущенко дав усне доручення дирекції Інституту філософської освіти і науки (Інститут є структурним підрозділом НПУ) розпочати роботу по створенню на його базі відділення богослов'я.

Аналізуючи зміст підготовки у ВНЗ України, слід вказати на їх специфіку: в ЧНУ здійснюється підготовка православних богословів для потреб, у першу чергу, УПЦ КП. В IPN здійснюється підготовка, яка орієнтована на формування обізнаності у сфері католицької теології, при цьому студентами можуть стати представники будь-якої конфесії або, навіть, невіруючі. В УКУ готують богословів для Української греко-католицької церкви, а зміст освіти орієнтований на греко-католицьку традицію. В Острозькій академії немає чіткої конфесійної прив'язки, більше того, простежується прагнення готувати богословів на міжконфесійній основі. В КаУ підготовка богословів орієнтована на обслуговування потреб Української православної церкви, яка перебуває у канонічній

єдності з Московською патріархією. КаУ творить нерозривну єдність з Ужгородською українською богословською академією імені святих Кирила і Мефодія. Ці два ВНЗ утворюють духовно-навчально-науковий комплекс «Ужгородська Українська Богословська Академія імені святих Кирила і Мефодія – Карпатський університет імені Августина Волошина». Очолює ці два заклади професор, архімандрит Віктор (Бедь). Студент, який навчається в академії, може (і так частіше за все буває) навчатися в КаУ і після закінчення отримати церковний та світський дипломи. Але є студенти, які навчаються лише в академії чи лише в КаУ. Про зміст підготовки богослова в Європейському університеті складно щось говорити, бо набору у цьому навчальному році не було, а навчальний план ніде не оприлюднений.

Третє, у контексті чого говорять про богословську освіту – це можливість визнання державою дипломів духовних навчальних закладів, якщо вони будуть ліцензовані за спеціальністю богослов'я (теологія). Чим викликана потреба надавати також диплом державного зразка? Якщо випускник духовного закладу, маючи тільки диплом цієї установи, не реалізувався в рамках релігійної організації, він не може влаштуватися на кваліфіковану роботу, не може на підставі цього диплому отримати другу вищу освіту, ускладнюється процес влаштування на якусь паралельну роботу. Наприклад, людина, яка має служіння священика, може працювати учителем у школі за наявності диплому державного зразка (йдеться про підробіток). Із дипломом духовного навчального закладу не можна здобути наукового ступеня, який би визнавався державою. Тобто є деякі обмеження.

Чинників, чому духовні навчальні заклади з острахом ставляться до ліцензування спеціальностей, є кілька:

1. Потрібно прийняти державний стандарт підготовки за спеціальністю богослов'я. На даний момент такий державний стандарт відсутній, тому, коли духовний заклад починає ліцензувати спеціальність, він, фактично, може формувати свій стандарт у підготовці богослова. На даний момент можна, повною мірою, включити конфесійну складову.

2. Для ліцензування спеціальності богослов'я потрібно пройти ліцензування ВНЗ, а для цього його потрібно зареєструвати у встановленому законом порядку. Для того, щоб духовний заклад ліцензувати як

Сергій Ставроян	Православні громади України в контексті суспільних трансформацій....	350
Михаил Черенков	О конфессиональных реформах и общехристианской реформации в контексте теолого-философского дискурса межконфессиональных и общественно-церковных отношений	361
Людмила Шугаєва	Нова релігійність в Україні (на прикладі Богородичного центру)	374
Євгеній Білоножко	Сакралізація та секуляризація шлюбно-родинних відносин в сучасній Україні	381
Олег Кисельов	Міжправославні відносини в контексті державної політики у сфері релігії	391
Геннадій Целковський	Мова богослужіння Української православної церкви у контексті мовної ситуації України	401

РОЗДІЛ 4

ПРОБЛЕМИ РЕЛІГІЙНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Віктор Бондаренко	Зближення світської і духовної освіти в Україні: вимога часу та межі можливого	415
Шейх Ахмед Тамим	Исламское религиозное образование в светских обществах	426
Ірина Богачевська	Релігієзнавча освіта від школи до університету як основа толерантизації міжконфесійних відносин в Україні	433
Вікторія Василенко	Ісламська релігійна освіта: структура, форми організації та функціональні особливості	442
Вікторія Кришмарел	Забезпечення свободи совісті та віросповідання на уроках з предметів морально-духовного спрямування у ЗНЗ України	456
Геннадій Христокін	Курс «Основи християнської культури» у вищій школі: пошук предмету, завдань, методології та функцій дисципліни	466
Віталій Хромець	Теологічне знання та теологічна освіта в контексті освітньої політики України	477
Микола Закович	Релігійна освіта в Україні: стан і перспективи	486
Юрій Чорноморець	Позитивні тенденції у розвитку українського православ'я сьогодні: нова якість освіти та наукових розвідок конфесійних вчених	499